

MODETEORIER

– ELLER HVORFOR TANKER FORGÅR, MENS ANDRE BESTÅR

Asterisk har mødt professor Heine Andersen for at høre, hvem der topper den sociologiske kongerække, hvorfor Karl Marx er en gammel og måske knap så hot klassiker, mens gamle Jürgen Habermas stadig er en af de store konger i dansk sociologi

* Professor Heine Andersen fra Sociologisk institut ved Københavns Universitet har gennem mange år fulgt teoriudviklingen inden for sociologi i Danmark. Han har også selv skabt den. Han kender de hotte og de knap så hotte klassikere. Hvad styrer Heine Andersen og de sociologiske miljøers valg af klassikere? Hvad gør, at konger bliver væltet af den eftertragede klassikertrone, og hvem og hvad kroner nye konger? Er det ideologiske fravalg, videnskabelige valg, samfundsudviklingen, idiosynkratiske valg, smitsom name-dropping, moden, ansættelsespolitikken, gamle underviseres død eller en blanding af det hele? Asterisk har mødt Heine Andersen for at høre om mekanismerne bag sociologernes kongerække.

- Heine Andersen, kan man i det hele taget tale om, at nogle teorier er mere på mode end andre teorier inden for samfundsvidenskaberne?

"Ideen om mode er kompliceret nok i sig selv. Når noget slår igennem som et modefænomen, så er det, fordi der er andre grunde end kun de funktionelle eller faglige elementer. Det er grunde, som har noget med identitet at gøre, med at noget skal fornys og være afvigende. Med tøjmode er funktionaliteten – dvs. at den skal kunne beklæde en krop – for eksempel heller ikke det primære. Der skal være noget, som skal afvige, for at

det kan betragtes som mode. Derfor er modebegrebet i sig selv en vanskelig størrelse. Når der er et skift i moden, så skyldes det andet end blot en fornyelse på grund af objektivt bedre alternativer."

- Men moden har vel også en kontekst at navigere i og på. Den skal vel forholde sig til en materiel virkelighed?

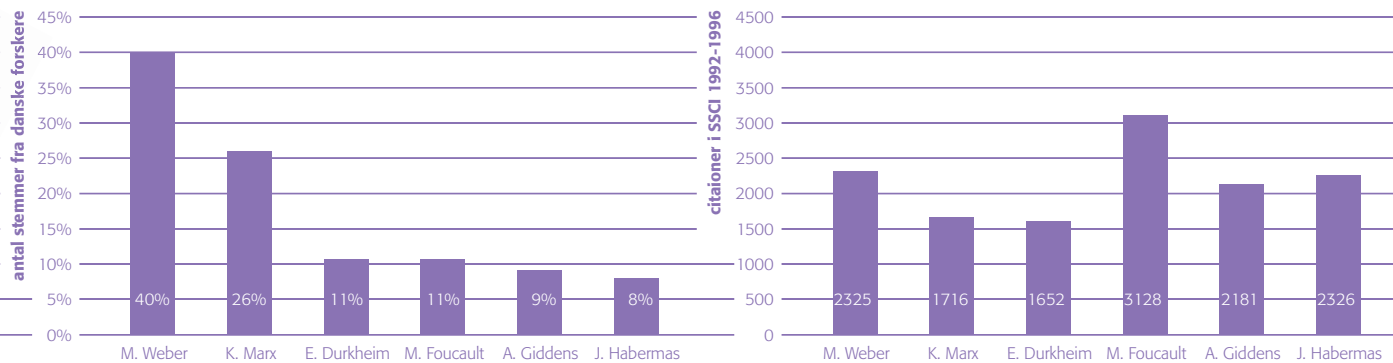
"Ja det er klart. For at mode skal have noget for sig, skal den også have en funktionalitetsværdi, og det sætter grænser for hastigheden af de forandringer, der er mulige. Det koster noget. Men det interessante ved moden er, at der sættes en værdi på selve distinktionen fra det normale. Og der skal dannes et hierarki i kraft af distinktionsværdien, som Pierre Bourdieu ville sige. Det vil sige, hvor god moden er til at skille sig ud fra rosset og markere, at den er en finere og bedre mode, end den som andre har fundet på. Mode skal være kollektivt accepteret, men heller ikke for kollektiv, da den ellers mindsker sin distinktionsværdi og dermed sin tiltrækningskraft."

- Det lyder ganske socialkonstruktivistisk det hele. Betyder det, at vi danner vores meninger og præferencer ud fra en kollektiv forhandling om, at alle skal være noget specielt?

"Socialkonstruktivismen er i udpræget grad selv et modebegreb. Den kom frem i 1990'erne og kan betragtes som gammel

KLASSISKE LÆREMESTRE

Når danske samfundsforskere skal vurdere de mest indflydelsesrige sociologiske forskere, får de tre store klassikere fra 1800-tallet – Weber, Marx og Durkheim – flest stemmer. Men sammenholdes de populære forskere med antal citationer i det såkaldte Social Science Citation Index, løber Foucault, Weber og Habermas af med sejren som de tre mest citerede sociologiske forskere.

Kilde: Heine Andersen: 'Influence and reputation in the social sciences – how much do researchers agree?', In: Journal of Documentation 2003, no. 6.

vin på nye flasker. Hvis man forstår den som et udsagn om, at den sociale virkelighed er menneskeskabt, så er der intet nyt under solen. Denne banalitet har sociologien haft som grundpræmis siden dens start. Det nye kommer først frem, hvis sådan et udsagn tænkes anderledes. Mindre banale former for socialkonstruktivismen er for eksempel dem, der er inspireret af Derridas og Foucaults diskursanalyser, og som lægger vægt på den virkelighedskonstituerende del i analysen. Det vil sige, hvor man ontologiserer diskursen til at være konstruerende for virkeligheden og ikke kun for virkelighedsopfattelsen. For eksempel har vi i 3. udgave af vores bog 'Klassisk og moderne samfundsteori' inkluderet Judith Butler og hendes socialkonstruktivistiske analyse af kønnene, hvor hun viser kønnet som værende kulturelt konstrueret via en evig gentagelse af stilerede handlinger. Her har vi at gøre med en import af teorier fra filosofi og sprogvidenskab, som har stor tiltrækningskraft. Men man kan diskutere, om det er sociologi eller ej."

- I 'Klassisk og moderne samfundsteori' har du og Lars Bo Kaspersen udvalgt en masse klassikere, og I har i den seneste version inkluderet Zygmunt Bauman og Ulrich Beck. Er det op til diskussion at afgøre, hvad der er en klassiker?

"Der er selvfølgelig noget, som ikke er til vilkårlig forhandling. Det forsøger bogen at udtrykke i sin skelnen mellem klassisk og moderne. For eksempel har vi et kapitel om Sartre. Det kunne man jo godt forhandle om. Og Foucault var primært idehistoriker, hvad med ham? Han betragtede ikke sig selv som sociolog, og det er svært at se, hvor meget han egentlig kendte til sociologi – han brugte jo meget få fodnoter, så det er svært at knytte ham til et bestemt fagområde. Parson derimod er et person, som alle vil være enige om at medtage som sociolog. Der er ingen tvivl om, at han tilhører det sociologiske felt."

"Og så har vi også det interessante tilfælde med Kuhn. Kuhn mente selv, at hans teorier kun var anvendelige inden for natuvidenskaberne, hvor man har opbygget en nogenlunde stabil vekselvirkning mellem, hvad han kaldte normalvidenskab og paradigmeskift. Det mærkelig er, at Kuhn efterhånden bliver brugt mere i humanvidenskaberne end i natuvidenskaberne. En

af grundene er, at der i 1970'erne skete en kognitiv sprængning, som resulterede i en stor mangfoldighed af teoretiske retninger, og Kuhn kunne bruges via hans begreb om inkommensurabilitet mellem paradigmerne. Det blev brugt som et redskab til klassifikation af kaoset."

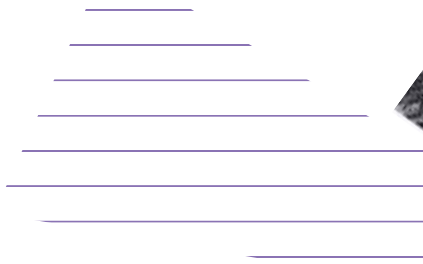
- Åbnede det op for en mere psykologisk måde at betragte videnskaberne på?

"Kuhn trængte ind i USA i 70'erne og lidt senere i Danmark. Mange marxister kunne ikke lide ham, fordi de syntes, han var for internalistisk og idealistisk og derfor irrelevant. Han beskæftigede sig ikke med, hvad der fandtes i samfundet omkring videnskaberne, og specielt ikke med forhold som klasse modsætninger, magtforhold, produktivkræfter og ideologier, men med strukturer og processer internt i den videnskabelige aktivitet som sådan. Men Marx blev dømt ude i de senere 1970'ere. I hans tilfælde skyldes det en stor blanding af sociale, ideologiske, men også

"Marx blev dømt ude i de senere 1970'ere. Marx mente for eksempel, at profittaten ville falde. Imidlertid kunne man vise, at det slet og ret ikke passer"

faglige argumenter. Marx mente for eksempel, at profittaten ville falde, og mange inden for den tids dominerende marxistiske retning, kapitallogikken, byggede ukritisk videre på den påstand. Imidlertid kunne man vise, at det slet og ret ikke passer. Uanset at Marx sagde mange rigtige ting, ophobedes der en række rent faglige indvendinger, som var bidragende, men ikke tilstrækkelige til Marx' dalende popularitet."

"På et tidspunkt lavede vi en surveyundersøgelse om samfundsforskeres faglige læremestre og sammenholdt det med deres citationer. Mest markant var det, at der var en meget stor spredning. De tre store klassikere Marx, Weber og Durkheim fik flest stemmer, men selv de samlede kun maksimalt 40 procent af stemmerne. Når det drejede sig om nyere sociologer, var spredningen meget større, så den undersøgelse tydede egentlig ikke på udprægede modestrømninger. Men måske er →

forholdene anderledes i dag, hvor der er større tilstrømning af yngre forskere til faget”.

- Mode er vel også kendetegnet ved at ville pege frem i tiden. Sociologien derimod synes mere interesseret i samtidsdiagnoser end i futuristiske forslag.

“Grandiose diagnoser, som forsøger at pege ud i fremtiden, kan man finde hos for eksempel Bauman og Beck. Også Giddens forsøger at uddestillere mere almene træk fra samtiden og se på, hvad det vil eller kan føre til. Og så er der ‘post’-analyserne af det postindustrielle og postmoderne samfund, som for eksempel Daniel Bells fra begyndelsen af 1970’erne. Hans skildring af post-industrielle samfund svarer i forbløffende grad til, hvad vi i dag kalder videnssamfundet. Også værd at nævne er Alain Touraine, som hæftede sig ved magtstrukturer, og som prognosticerede, at arbejderklassen ville miste sin betydning. Mange af deres forudsigelser har vist sig at være rigtige.”

- Hvordan skelner man mellem forudsigelser, utopier og dystopier? Er forsøget på at være neutral ikke en illusion?

“Nok har samfundsvidenskaberne normative aspekter, men de skal ikke foreskrive virkeligheden utopier. De skal ikke foreskrive nogen noget. Samfundsvidenskaber kan på den anden side ikke være neutrale, og det kræver, at de normative komponenter åbent drages frem til almindelig debat. Når Marx for eksempel siger, at “kapitalismen udbytter”, er det mere end et rent beskrivende udsagn. Der indgår mere end beskrivelse og analyse af virkeligheden, der må også indgå antagelser om retfærdighed. Således vil der altid indgå normative aspekter, som måske fortrænges eller isoleres eller reduceres til subjektive holdninger. Men det er ikke i orden. Som samfundsforsker er man altid også en del af prægningen af virkeligheden.”

- Hvis du ville prøve at beskrive din egen teoretiske ‘tøjstil’, hvordan ville den se ud?

“Min reelle tøjstil er overordentlig konservativ. Det eneste, som adskiller sig i dag fra 1970’erne, er muligvis, at bukserne ikke længere er så brede forneden. I samfundsvidenskabelig forstand har jeg altid været pluralist; nogle vil kalde det eklekticisme, og det har jeg ikke noget imod. Jeg deltog i positivismekritik-

ken i slutningen af 1960’erne og fandt i den sammenhæng inspiration hos blandt andre Habermas, og det er fortsat en inspirationskilde.”

- Og hvad med forelæserne? Siden 70’erne har du vel ikke kun været trofast over for Habermas. Hvilke andre moder eller rettere strømninger har du været draget af siden?

“Som sagt trækker jeg på mange forskellige traditioner. Blandt andet er det spændende at læse folk fra rational choice traditionen. De laver nogle simple antagelser og prøver at se, hvad man kan få ud af det. Det er en slags legetøjsmodeller, som ofte fører til nogle skarpe pointer om den sociale virkelighed. Og det uanset den rummer urealistiske – og i øvrigt også utitalende – antagelser om mennesker.” ■

Af Robin Engelhardt (Asterisk@dpu.dk)

HEINE ANDERSEN

Heine Andersen er sociolog og professor ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet. Har i en årrække beskæftiget sig med samfundsvidenskabernes videnskabsteori, videnskabssociologi og samfundsforskningens samfundsmæssige rolle og vilkår. Har tidligere skrevet og redigeret bl.a. bøgerne ‘Rationalitet, velfærd og retfærdighed’ (1996), ‘Klassisk og moderne samfundsteori’ (1996, 2000, 2005, redigeret sammen med Lars Bo Kaspersen) samt ‘Samfundsvidenskaber i kontekst’ (2003).